

Марш Валкира: енигма звана Вагнер група¹

Вања РОКВИЋ²

Апстракт

Сврха овог рада је да на основу прегледа литературе представи доступне информације о Вагнер групи, једном од значајних актера савремених оружаних сукоба. Једно од основних питања које се поставља о Вагнер групи јесте како је изучавати и дефинисати. Да ли је у питању приватна војна компанија, прокси средство руске владе или плаћеничка војска? С једне стране, Вагнер група формално не постоји. Она није регистрована као компанија, њена организациона структура није у потпуности позната, а њени припадници не спадају у категорију плаћеника. С друге стране, припадници групе „оркестрирају“ у више од 20 држава, у којима је њихово присуство обележено grubим кршењем људских права и насиљем над цивилним становништвом. У раду је закључено да одговор на постављено питање изискује пре свега проверене и транспарентне информације, консултовање литературе на руском језику, али и истраживање рада ове групе у пракси. Уједно, у раду се закључује да је тематику приватизације рата неопходно отворити за расправу и приближити заинтересованој јавности у Србији.

Кључне речи: приватизација рата, приватне војне компаније, плаћеници, Вагнер група.

¹ Рад је настао у оквиру научноистраживачког рада НИО за 2023. годину који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација.

² Погледи изнети у чланку одражавају лични став аутора, а не институције у којој је запослен.

Увод

„Марш/Кас Валкира“ (*Die Walküre*) представља трећи чин друге опере Вагнеровог (*Richard Wagner*) циклуса Прстен Нибелунга (*Der Ring des Nibelungen*), који је заснован на нордијској митологији, али и прожет антисемитизмом.^{3,4} На прво читање делује као необичан увод и назив рада за конференцију посвећену годишњици сукоба у Украјини, зар не? Међутим, представљање Вагнер групе (*Група Вагнера*), што јесте тема рада, не би било адекватно без осврта на Рихарда Вагнера, будући да је група име добила управо захваљујући његовом имену и делу.

Наиме, Вагнерове опере, према писању Алекса Роса (*Alex Ross*), након његове смрти постају „главни културни орнамент најдеструктивнијег режима у историји“.⁵ Цитирајући у свом раду песника и историчара Питера Вирека (*Peter Viereck*), Рос наводи да се Вагнер може идентификовати као „најзначајније јединствено извориште нацистичке идеологије“.⁶ Стога, његова музика коришћена је и у нацистичкој пропаганди, попут музике из „Марша Валкира“ у документарном филму „Операција Меркур“, односно нацистичкој инвазији на Крит.⁷

Вагнерова музика, нарочито „Марш Валкира“, проналази своје место и у америчкој кинематографији. У расистичком филму „Рађање нације“ (*The Birth of Nation*) из 1915. године уз „Марш Валкира“ приказује се напад Кју Клукс Клана (*Ku Klux Klan*), што Рос назива почетком „постављања вагнеровске агресије на филм“.⁸ Ова агресија кулминирала је у чувеном филму Франсиса Форда Кополе (*Francis Ford Coppola*) „Апокалипса данас“ (*Apocalypse Now*) из 1979. године, где се у култној сцени уз звуке „Марша Валкира“ бомбардује вијетнамско село и убијају цивили, уз констатацију да „Вагнер утерује страх у кости Вијетнамаца“.⁹ Рос наводи да

³ Митске Валкире биле су Одинове ратнице „које су јахале кроз ваздух и преко мора, посматрале битку и бирале који ће херој погинути у борби“. Robinson, H. S. & Knox, W. (1976). *Mitovi i legende svih Naroda*. Beograd: IP Rad.

⁴ Weiner, A. M. (1997). *Richard Wagner and the anti-Semitic imagination*. Lincoln and London: University of Nebraska Press; Clarke, C. (2020). *Antisemitism in Classical Music: from Wagner to Shostakovich*. *Consensus*, vol. 41, no. 2.

⁵ Ross, A. (2020). *Wagnerism: Art and Politics in the shadow of Music*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

⁶ *Ibid.*, 559.

⁷ Свакако је занимљиво напоменути да је симболика Валкира нашла своје место и у покушају војног удара и убиства Хитлера 1944. године у операцији под кодним именом Операција Валкира.

⁸ Ross, A. *Wagnerism: Art and Politics in the shadow of Music*, op. cit, 613.

⁹ У дијалогу се уместо Вијетнамаца користи погрдна реч за Азијате – косооки (eng. *slopes*). *Ibid.*, 613.

„Апокалипса данас“ постаје „војни фетиш“, а да је чувена „вагнеровска сцена“ утицала и на понашање у стварном животу, па је тако са звучника постављених на америчким оклопним возилима током битке за Фалуцу 2004. године одјекивао „Марш“.¹⁰

Вагнеризам није заобишао ни друге нације. У анализи базираној на архивској грађи, Розамунд Бартлет (*Rosamund Bartlett*) у свом раду „Вагнер и Русија“ (*Wagner and Russia*) на свеобухватан начин приказује утицај Вагнера на културни живот у Русији у периоду пре Првог светског рата: „Вагнер је закупио машту писаца и њихових колега музичара и уметника и извршио дубок утицај на њихово стваралаштво“.¹¹ Међутим, успоном и јачањем нацизма у Немачкој, Вагнер нестаје из руског културног живота, да би се потписивањем Пакта о ненападању 1939. године вратио на сцену Бољшег театра, ни мање ни више него „Маршом Валкира“ обојеним „комунистичким принципима“.¹² У складу са историјским дешавањима датог времена, Вагнер полако нестаје са сцене, са прогнозама музичких критичара да „ново поглавље у историји руске продукције Вагнера тек треба да буде написано...“.¹³ И након више деценија, нови руски Вагнер „оркестрира“, али овај пут у другачијем театру.¹⁴

Према наводима више аутора, инспирисан делима Вагнера, бивши руски обавештајцац Дмитриј Уткин (*Дмитрий Уткин*), који се повезује са неонацистичком идеологијом, током обавештајног рада деловао је под *nom de guerre* Вагнер.^{15,16} Кротков наводи да је Уткин „познати следбеник естетике и идеологије Трећег рајха“, који је своје кодно име пренео на

¹⁰ Ross, A. *Wagnerism: Art and Politics in the shadow of Music*, op. cit., 659.

¹¹ Bartlett, R. (1995). *Wagner and Russia*. Cambridge University Press: Press Syndicate of the University of Cambridge.

¹² Motazedian, T. (2021). The Communist *Walküre*: Eisenstein's Vision for Marrying German Wagnerism with Soviet Communism. *Journal of Musicological Research*, vol. 40, no. 3, 183.

¹³ Bartlett, R. *Wagner and Russia*, op. cit., 287.

¹⁴ Прим. аут. енг. *thater* – подручје или место у коме се одигравају значајне војне операције.

¹⁵ Према писању Економиста његово тело је „украшено нацистичким теговамама“. „What is the Wagner Group, Russia's mercenary organisation?“ *The Economist*, <https://www.economist.com/news/2022/03/07/what-is-the-wagner-group-russias-mercenary-organisation>, 7 March 2022.

¹⁶ Sukhankin, S. *Unleashing the PMCs and Irregulars in Ukraine: Crimea and Donbas*, Jamestown Foundation, <https://jamestown.org/program/unleashing-the-pmcs-and-irregulars-in-ukraine-crimea-and-donbas/>, 13/12/2022; Marten, K. (2019). Russia's use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group. *Post-Soviet Affairs*, vol. 35, no. 3, 181-204; Kazov-Cassia, S. & Coalson, R. „Russian Mercenaries: Vagner Commanders Describe Life Inside The 'Meat Grinder'“, *Radio Free Europe*, 14 March 2018; Foley, E. & Kaunert, C. (2022). Russian Private Military and Ukraine: Hybrid Surrogate Warfare and Russian State Policy by Other Means. *Central European Journal of International and Security Studies*, vol. 16, no. 3, 172-192; Groch, S.

актера незаобилазног у анализи сукоба у Украјини – Вагнер групу.¹⁷ И управо због наводне повезаности са чувеним композитором, о групи се често пише као о „оркестру који музицира по ратиштима“.¹⁸ Штавише, поједини медији наводе да се регрутација за Украјину врши преко билборда под слоганом „Оркестар В чека на тебе“.¹⁹

Верује се да је група формирана 2014. године током анексије Крима, али у фокус истраживања долази након сукоба са америчким снагама у Сирији, као и због насиља над цивилима у Либији, Централноафричком Републици (ЦАР), масакра више од 300 цивила у Малију, као и убиства више стотина цивила у украјинском граду Буча. Стога данас готово нико не спори постојање овог „оркестра“, али остаје непознаница како дефинисати Вагнер групу. Наиме, ова група, како се наводи у анализи пројекта Локације и догађаји у вези са оружаним сукобима (*Armed Conflict Location & Event Data Project*), једна је од најпознатијих „приватних војних компанија“ на свету, али је јако тешко дати тачне детаље о њој, будући да је њена организациона структура опскурна.²⁰ Штавише, како пише Мекинон (*Mackinnon*), „прва ствар коју треба разумети о Вагнер групи јесте да Вагнер група највероватније не постоји“.²¹

(Не)постојање ове групе оставило је празнину у научној и стручној литератури у погледу адекватне терминологије и анализе актера савремених оружаних сукоба. Сврха овог прегледног рада није да попуни терминолошку празнину, већ да прегледом и анализом садржаја доступне литературе представи информације о Вагнер групи, као и да ову тему отвори за расправу и приближи заинтересованој академској и стручној јавности у Србији. Стога ћу се у првом делу рада укратко осврнути на приватизацију рата, потом на настанак и деловање Вагнер групе и на крају приказати шта она заправо по постојећим усвојеним дефиницијама није, са отвореним питањем шта јесте.

„Who’s behind Wagner, the most notorious mercenary group in the world?“, *The Sydney Morning Herald*, 9 October 2022; Colton, J. T. (2019). Are the Russians coming? Moscow’s mercenaries in comparative perspective. *Journal of Future Conflict*, vol. 1, no. 1, 25.

¹⁷ Кротков, Д. „Kukhnya Chastnoi Armii“, *Фонтанка*, 09 June 2016.

¹⁸ Sauer, P. „Russia’s private military contractor Wagner comes out of the shadows in Ukraine war“, *The Guardian*, 7 August 2022.

¹⁹ Vandoorne, S. et. al. „Morale is plummeting in Putin’s private army as Russia’s war in Ukraine falters“, *CNN*, 7 October 2022.

²⁰ „Wagner Group Operations in Africa. Civilian Targeting Trends in the Central African Republic and Mali“, *Armed Conflict Location & Event Data Project*, <https://acleddata.com/2022/08/30/wagner-group-operations-in-africa-civilian-targeting-trends-in-the-central-african-republic-and-mali/>, 30/11/2022, 3.

²¹ Mackinnon, A. „Russia’s Wagner Group Doesn’t Actually Exist“, *Foreign Policy Magazine*, 6 July 2021.

Методологија

За потребе овог прегледног рада коришћени су подаци из отворених извора, попут научних и стручних радова, извештаја званичних институција и медијских чланака. Претраживане су базе, као што су *KoBSON*, *ResearchGate*, *Google Scholar* и *SCIndex*, база података о оружаним сукобима Локације и догађаји у вези са оружаним сукобима, Истраживачка служба америчког Конгреса (*Congressional Research Service*), служба *GovInfo* (U.S. Government Publishing Office), пројекат „Све очи упрте у Вагнер“ (*All Eyes on Wagner*), медији на руском језику *Фонтанка.ру* и *Novayagazeta.ru*, као и домаћи и западни медији.²² Претрага је вршена преко кључних речи: „Вагнер група“, „приватне војне компаније“, „плаћеници“ и „сукоб у Украјини“, закључно са децембром 2022. године. Изузев новинских чланака на српском језику и чланака на руском језику објављених на *Фонтанка* и *Новая газета*, већина коришћених радова о Вагнер групи публикована је на енглеском језику. До краја 2022. године у Србији није објављен ниједан стручни и/или научни рад на ову тематику, док је на тему приватних војних компанија објављено мање од десет радова. И поред великог броја коришћених референци, ограничења овог рада огледају се у томе што је анализирана углавном западна литература, као и у доступности релевантних и транспарентних информација о Вагнер групи.

Приватизација рата

У периоду након Хладног рата знатно је измењен карактер оружаних сукоба, нарочито у погледу актера који у њему учествују, што се у литератури означава као приватизација рата.²³ Један од актера савремених оружаних сукоба јесу и приватне војне компаније, чија се појава везује за крај деведесетих година 20. века. Према подацима базе података о комерцијалним војним актерима, у периоду од 1980. до 2016. године у свим деловима света, изузев Европе (која није обухваћена базом података), забележена је 6.971 активност ових актера у 72 сукоба.²⁴ Како наводи Авант (*Avant*) овај тренд може се објаснити основним елементима тржишта:

²² Пројекат је иницирала непрофитна организација *OpenFacto* и заснован је на отвореним изворима података.

²³ Münkler, H. (2010). Old and new wars. In: Cavaelty, D. M. & Mauer, V. (eds). *The Routledge Handbook of Security Studies*, London and New York: Routledge, 192.

²⁴ Petersohn, U. et al. (2022). The Commercial Military Actor Database. *Journal of Conflict Resolution*, vol. 66, no. 4–5, 902.

понудом и потражњом.²⁵ Наиме, крајем Хладног рата на међународном нивоу дошло је до смањења броја припадника оружаних снага, остављајући на тржишту велики број људи са специфичном експертизом и вештинама. У свом раду Сингер (*Singer*) наводи да у поређењу са 1989. годином данас у свету има седам милиона мање припадника оружаних снага. Са друге стране, расла је и потражња, како због обуке и реформе оружаних снага у појединим државама, тако и због пораста броја и измене карактера оружаних сукоба.²⁶ Према писању Сингера, „купци“ ових специфичних услуга „крећу се у широком моралном спектру од немилосрдних диктатора, морално изопачених побуњеника и наркокартела, до суверених држава, признатих међународних организација и хуманитарних невладиних организација.“²⁷

Са порастом како броја приватних актера, тако и њиховог деловања у оружаним сукобима, од директног учешћа у борбеним дејствима до пружања консултантских услуга, расте и академско занимање за ову тематику. Приватизација рата, корпоративни ратници, корпоративни војници, корпоративни плаћеници, тржиште за војну силу, само су неки од назива академских радова посвећених тематици приватних војних и безбедносних компанија и њихове улоге значајног актера у локалној, националној и међународној политици.²⁸ Иако је највећи број ових радова посвећен анализи америчких (попут *MPRI*, *Blackwater/Academy*, *DynCorp*), британских (нпр. *Sandline Internationals*), као и једне јужноафричке компаније (*Executive Outcomes*), последњих година фокус истраживача помера се и на Руску Федерацију (у даљем тексту Русија).

Наиме, тренд приватизације након Хладног рата није заобишао ни Русију. Распад СССР-а, демобилизација, доступност ресурса са једне стране и захтеви тржишта са друге стране довели су до оснивања првенствено приватних безбедносних компанија. Оне су у Русији легализоване још 1992. године, првобитно само за домаће тржиште, да би

²⁵ Avant, D. (2005). *The Market for Force. The Consequences of Privatizing Security*. New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Cambridge: Cambridge University Press, 30.

²⁶ Singer, W. P. (2003). *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca and London: Cornell University Press, 31.

²⁷ Ibid., 9.

²⁸ Ibid.; Avant, D. *The Market for Force. The Consequences of Privatizing Security*, op. cit.; Kinsey, C. (2006). *Corporate Soldiers and International Security*. London and New York: Routledge; Camron, L. & Chetail, V. (2013). *Privatizing War*. New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Mexico City: Cambridge University Press, Cambridge; Mathieu, F. & Dearden, N. (2006). *Corporate Mercenaries: The threat of private military and security companies*. London: War on Want; Avant, D. & Neu, K. K. (1986–2006). The Private Security Event Database. *Journal of Conflict Resolution*, vol. 63, no. 8.

се у првој деценији 21. века легализовала и њихова употреба у иностранству. Настанак ових актера везује се за руске нафтне компаније и заштиту њихове имовине у иностранству.²⁹ Са друге стране, према члану 208 Кривичног законика Русије забрањују се било какве војне формације које нису дефинисане федералним законима, што је потврђено и чланом 13 Устава, док је чланом 359 Кривичног законика забрањено ангажовање и финансирање плаћеника.³⁰ Другим речима, руско законодавство не препознаје концепт приватних војних компанија, иако су у више наврата предложена и одбијена одређена законска решења. Међутим, како наводе Буквол (*Bukkvoll*) и Естенсен (*Østensen*), многе руске компаније које су основане као безбедносне на терену заправо функционишу као војне. Они наглашавају да за сада нема довољно систематичних студија о руским приватним војним и безбедносним компанијама, као ни о услугама које пружају, али да је једна од најпознатијих Вагнер група.³¹

Пре него што се у даљем раду посветим Вагнер групи, за разумевање оног што она јесте, односно није, неопходно је дати увид у појмовна одређења приватних војних компанија, безбедносних компанија и плаћеника. Приватне војне компаније се могу дефинисати као регистроване, хијерархијски организоване и комерцијалне компаније које на тржишту отворено нуде своје специфичне услуге.³² У зависности од врсте услуга које пружају, Сингер ове компаније сврстава у три категорије: оне које пружају војне услуге (директно учешће у војним операцијама), компаније које пружају консултантске услуге и компаније чије се услуге свде на пружање подршке спровођењу војних операција.³³ Упоредо са приватним војним компанијама егзистирају и приватне безбедносне компаније, које се од војних разликују према врсти услуга које пружају. Приватне безбедносне компаније су оријентисане на питања унутрашње безбедности, превенцију криминала, јавни ред, пружање физичке заштите лицима и заштиту инфраструктуре.³⁴

²⁹ Bukkvoll, T. & Østensen, G. Å. The Emergence of Russian Private Military Companies: A New Tool of Clandestine Warfare, *Special Operation Journal*, vol. 6, no. 1, 1-17.

³⁰ State Duma (1996). The Criminal Code of Russian Federation, No. 63-FZ of June 13; Dahlqvist, N. (2019). Russia's (not so) Private Military Companies. *RUFS Briefing*, No. 44.

³¹ Bukkvoll, T. & Østensen, G. Å. The Emergence of Russian Private Military Companies: A New Tool of Clandestine Warfare, op. cit.

³² Singer, W. P. *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry*, op. cit, 45.

³³ Ibid., 91.

³⁴ Kinsey, C. *Corporate Soldiers and International Security*, op. cit, 16.

Често се за приватне војне и безбедносне компаније у јавном, али и академском дискурсу користи термин плаћеници којим се, како наводи Авант, описује све: од појединаца ангажованих на ратиштима, снага једне државе ангажованих у другој, као и припадника ових компанија који обављају послове у сопственој земљи.³⁵ Међутим, према члану 47 Допунског протокола уз Женевске конвенције (Протокола I), да би се неко третирао као плаћеник, неопходно је да буде испуњено шест критеријума: специјална регрутација лица локално или у иностранству да би се борила у оружаним сукобима; директно учешће у непријатељствима; лице је мотивисано у учешћу у непријатељствима искључиво ради материјалне користи; лице није држављанин стране у сукобу; није припадник оружаних снага стране у сукобу; и није послато од друге државе као припадник њених оружаних снага.³⁶

Имајући у виду наведена одређења, поставља се питање шта је Вагнер група. Да ли је приватна војна компанија или су пак у питању плаћеници, како их често називају у литератури? Не залазећи у питање власништва/оснивача руских војних и безбедносних компанија и њихове повезаности са владајућом структуром, у наредном делу рада укратко ћу приказати настанак Вагнер групе, као и њено деловање у Сирији, Либији, Малију, ЦАР и Украјини, а потом и одговор на питање шта (ни)је она.

Настанак Вагнер групе

Сматра се да Вагнер група своје корене вуче из фирме за пружање безбедносних услуга под називом *Antiterror-Orel*, основане 2005. године, чији су основни задаци били заштита гасовода и нафтовода руских компанија, попут *Татнефть* и *других*.³⁷ Поред заштите енергетске инфраструктуре, као један од разлога за успон руских приватних компанија из области безбедности наводи се и заштита поморских интереса, односно заштита бродова и робе од сомалијских пирата. Стога се, према писању Мартен (*Marten*), из *Antiterror-Orel* издвојила *Moran Security Group* као легална приватна безбедносна компанија превасходно за пружање услуга заштите од пирата.³⁸ Током 2013. године ова компанија позива руске ветеране на интервју за ангажовање у новој компанији регистрованој у Хонгконгу, под називом Словенски корпус (*Славянский Корпус*). Сукханкин (*Sukhankin*)

³⁵ Avant, D. *The Market for Force. The Consequences of Privatizing Security*, op. cit., 22.

³⁶ Кнежевић Пређић, В., Аврам, С. и Лежаја, Ж. (урс) (2007). *Извори хуманитарног права*. Београд: Публикум, 207.

³⁷ Marten, K. *Russia's use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group*, op. cit., 190.

³⁸ Ibid.

сматра да је Словенски корпус настао као покушај *Moran Security Group* „да повећа своју конкурентност на тржишту стварањем *de facto* приватне војске“.³⁹ Кротков наводи да је до октобра 2013. године преко *Moran Security Group* регрутовано 267 људи који су потписали уговоре са Словенским корпусом за послове „заштите нафтовода у Сирији“.⁴⁰ Муртазин у чланку објављеном у *Новая газета* пише да је заправо *Moran Security Group* добила понуду од сиријског Министарства за нафту и минералне ресурсе да „регрутује, обучи и пошаље у Сирију специјалце ради заштите постројења за производњу, транспорт и прераду нафте“.⁴¹ Међутим, како наводе Кротков и Муртазин, припадници Словенског корпуса којим је командовао Уткин убрзо су се нашли у ватреном обрачуњу са припадницима тзв. Исламске државе, те је њихова прва мисија уједно била и последња.⁴² Два припадника Словенског корпуса, Вадима Гусева и Јевгенија Сидорова, по повратку у Русију чекала је оптужница према члану 359 Кривичног законика Русије. Након догађаја у Сирији, Словенски корпус нестаје, али је захваљујући њему „формирано језгро Вагнер групе“, над којом команду преузима Уткин.⁴³ Иако се Уткин наводи као командант, оснивачем се сматра Јевгениј Пригожин (*Евгений Пригожин*), а сама организација доводи се у везу са војном обавештајном службом – Главном обавештајном управом (*Главное разведывательное управление – ГРУ*).⁴⁴

Кротков наводи да је према подацима украјинских служби Вагнер група имала значајну улогу у анексији Крима, као и у сукобу у Донбасу 2014. године.⁴⁵ Сматра се да су вагнеровци били део групе назване „мали зелени људи“ (*little green men / зеленые человечки*),⁴⁶ који су на Криму заузели аеродром и остале стратешке објекте.⁴⁷ Сукханкин пише да је Украјина

³⁹ Sukhankin, S. Unleashing the PMCs and Irregulars in Ukraine: Crimea and Donbas, op. cit.

⁴⁰ Кротков, Д. „Славянский корпус“ возвращается в Сирию“. *Фонтанка*, 16 October 2015.

⁴¹ Муртазин, И. „Первый и последний бой ‘Славянского корпуса’“. *Новая газета*, 5 October 2017.

⁴² Кротков, Д. „Славянский корпус“ возвращается в Сирию“, op. cit.; Муртазин, И. „Первый и последний бой ‘Славянского корпуса’“, op. cit.

⁴³ Кротков, Д. „Славянский корпус“ возвращается в Сирию“, op. cit.

⁴⁴ Marten, K. „Russia’s use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group“, op. cit.; Marten, K. *Russia’s Use of the Wagner Group: Definitions, Strategic Objectives, and Accountability*, Testimony before the Committee on Oversight and Reform Subcommittee on National Security United States House of Representatives. Hearing on Putin’s Proxies: Examining Russia’s Use of Private Military Companies, <https://oversight.house.gov/sites/democrats.oversight.house.gov/files/Marten%20Testimony.pdf>, 03/01/2023.

⁴⁵ Кротков, Д. „Славянский корпус“ возвращается в Сирию“, op. cit.

⁴⁶ Назив означава оне који су у униформама, али без истакнутих војних ознака.

⁴⁷ Shevchenko, V. „‘Little green men’ or ‘Russian invaders’?“, *BBC*, 11 March 2014; Липский, А. „Чудеса в Крыму ‘Зеленые человечки’ скоро превратятся в российских военнослужащих“. *Новая газета*, 7 March 2014.

2014. године заправо била само полигон за истраживање могућности приватних војних компанија у реалним условима, учење на грешкама и припрему за будуће мисије у Сирији.⁴⁸

Мисије у Сирији повезују се са сиријским природним богатством, односно чињеницом да је фирма Евро Полис, за коју се сматра да је у власништву Пригожина, 2017. године потписала уговор са сиријском владом о преузимању контроле над четвртином извора сиријске нафте и гаса. Према навођењу Кроткова, договор је заправо био да у замену за контролу Евро Полис ослободи нафтна поља од тзв. Исламске државе.⁴⁹ За те потребе ангажована је Вагнер група. Међутим, Вагнер група је била присутна у Сирији и пре 2017. године јер је, према писању Сукханкина, поред заштите инфраструктуре, Русија хтела да пружи и подршку Асадовом режиму без директног уплитања и слања припадника руских оружаних снага.⁵⁰ Иако се не може са сигурношћу потврдити који су тачно били задаци Вагнер групе у Сирији, оно што је евидентно јесте да су вагнеровци учествовали у борбеним операцијама. Од операција нарочито се истиче она у Deir ez-Zor, када је у сукобу са америчким оружаним снагама страдало више стотина вагнероваца.⁵¹ Присуство Вагнер групе у Сирији обележено је и насиљем над цивилним становништвом, због чега се пред Европским судом за људска права покреће поступак против Русије и Вагнер групе.⁵²

Поред Сирије, деловање Вагнер групе, као и насиље над цивилима, забележено је у Либији, ЦАР, Малију, Мозамбику, Судану, Украјини.... Према подацима УН панела експерата о Либији (*The Panel of Experts on*

⁴⁸ Sukhankin, S. „Unleashing the PMCs and Irregulars in Ukraine: Crimea and Donbas“, op. cit.

⁴⁹ Кротков, Д. „Немного бизнеса в сирийской войне“. *Фонтанка*, 26 June 2017.

⁵⁰ Sukhankin, S. „Unleashing the PMCs and Irregulars in Ukraine: Crimea and Donbas“, op. cit.

⁵¹ У Deir ez-Zor је зона „деескалације“ са природном границом реке Еуфрат, која је природне ресурсе (нафту и гас) оставила на страни коју контролишу Сиријске демократске снаге, којима су подршку пружале америчке снаге. Видети: Sukhankin, S. „Unleashing the PMCs and Irregulars in Ukraine: Crimea and Donbas“, op. cit.; Муртазин, И. „Первый и последний бой ‘Славянского корпуса’“ op. cit.; Bukkvoll, T. & Østensen, G. Å. „The Emergence of Russian Private Military Companies: A New Tool of Clandestine Warfare“, op. cit.; Marten, K. „Russia’s use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group“, op. cit.; Marten, K. „Russia’s Use of the Wagner Group: Definitions, Strategic Objectives, and Accountability“, op. cit.; Rondeaux, C. „Decoding the Wagner Group: Analyzing the Role of Private Military Security Contractors in Russian Proxy Warfare“, *New America*, 7 November 2019; Sukhankin, S. *Continuing War by Other Means: The Case of Wagner, Russia’s Premier Private Military Company in the Middle East*, The Jamestown Foundation, <https://jamestown.org/program/continuing-war-by-other-means-the-case-of-wagner-russias-premier-private-military-company-in-the-middle-east/>, 29/12/2022.

⁵² *The case against Russia’s Wagner Group and what it means for Syria*, Syria Justice and Accountability Centre, <https://syriaaccountability.org/the-case-against-russias-wagner-group-and-what-it-means-for-syria/>, 05/01/2023.

Libya), Вагнер група је у Либији присутна од октобра 2018. године са задатком „пружања техничке помоћи у одржавању и поправци оклопних возила“, да би почетком 2019. године вагнеровци били ангажовани и у пружању подршке за извођење борбених операција.⁵³ Уједно, сматра се да је у Либији Вагнер група пружала подршку Халифу Кафтару (*Khalifa Haftar*), самопроглашеном команданту Либијске националне армије.⁵⁴ Према наводима *Human Rights Watch*, Вагнер група је постављала и противпешадијске мине и импровизирана експлозивна средства у Триполију у периоду од 2019. до 2020. године, а у ВВС документарцу „Кафтарови руски плаћеници“ (*Haftar's Russian Mercenaries*) приказан је садржај таблета остављеног након повлачења из Триполија за којег се верује да је припадао вагнеровцу, а на коме су садржани снимци дрона, приручници за постављање противпешадијских мина и импровизованих експлозивних средстава, као и подаци о минирању цивилних објеката.^{55,56}

Присуство Вагнер групе забележено је у ЦАР, и то од 2018. године када руска влада уз одобрење УН потписује билатерални споразум са владом ЦАР о војној помоћи, која је обухватала слање 300 ненаоружаних инструктора за обуку оружаних снага ЦАР и пружање услуга безбедности током одржавања избора. Међутим, према наводима УН панела експерата о ЦАР (*The Panel of Experts on the Central African Republic*), инструктори су били наоружани и учествовали су у борбеним операцијама заједно са оружаним снагама ЦАР.⁵⁷ Док је у извештају за Либију именован Вагнер, у извештају о ЦАР користи се термин „руски инструктори“ за које многобројни аутори тврде да су заправо припадници Вагнер групе. У саслушању пред америчким Конгресом, Џозеф Сигл (*Joseph Siegle*) наводи да су на терену вагнеровци вршили обуку специјалних снага ЦАР упркос постајању легалне мисије обуке коју су одобриле УН, потом, да су били укључени у трговину оружјем, чиме се директно прекршио ембарго на оружје УН, да би на крају

⁵³ „Letter dated 8 March 2021 from the Panel of Experts on Libya established pursuant to resolution 1973 (2011) addressed to the President of the Security Council“, United Nations Security Council, 8 March 2021.

⁵⁴ „Haftar's Russian Mercenaries“, *BBC*, 26 May 2022; Bukkvoll, T. & Østensen, G. Å. „The Emergence of Russian Private Military Companies: A New Tool of Clandestine Warfare“, *op. cit.*

⁵⁵ *Libya: Russia's Wagner Group Set Landmines Near Tripoli*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/news/2022/05/31/libya-russias-wagner-group-set-landmines-near-tripoli>, 04/01/2023.

⁵⁶ „Haftar's Russian Mercenaries“, *BBC*, *op. cit.*

⁵⁷ „Letter dated 25 June 2021 from the Panel of Experts on the Central African Republic extended pursuant to resolution 2536 (2020) addressed to the President of the Security Council“, United Nations Security Council, 25 June 2021.

постигли договор и са побуњеницима око контроле рудника дијаманата и организовали илегалну трговину минералима.⁵⁸ У извештају пројекта „Све очи упрте у Вагнер“, трговина „крвавим дијамантима“ повезује се са наводном Пригожиновом фирмом *Diamville*.⁵⁹ Поред наведене фирме, пројекат је идентификовао и фирму *Bois Rouge* којој је ЦАР дала право на експлоатацију шума.⁶⁰

У ЦАР вагнеровци се директно повезују и са насиљем почињеним над цивилима. Према подацима истраживања Локације и догађаји у вези са оружаним сукобима у периоду између децембра 2020. и јула 2022. године Вагнер група је учествовала у 40% од свих забележених насилних догађаја у ЦАР.⁶¹ Због многобројних навода о насиљу над цивилима Савет безбедности УН, као и УН панел експерата о ЦАР усвојили су извештај у којем се наводи да кршење међународног хуманитарног права почињеног од „руских инструктора“ обухвата случајеве прекомерне употребе силе, неселективна убиства, сексуално насиље, рушење религијских објеката, нападе на школе и њихово заузимање, као и пљачкање кућа.⁶² Напади су уједно били усмерени и на хуманитарне раднике, новинаре и мировњаке. Насиље у ЦАР наводи се и у предлогу Резолуције Европског парламента о кршењу људских права од стране приватних војних компанија, нарочито Вагнер групе (*Motion for Resolution on Human rights violations by private military and security companies, particularly the Wagner Group*): „насиљно узнемиравање, застрашивање и сексуално злостављање, како мировњака, новинара, хуманитарних радника, тако и припадника мањинских група, до те мере да је већина преживелих 'престрављена'“⁶³. Управо како и гласи реплика из филма: „Вагнер утерује страх у кости.“ Штавише, у покушају документовања рада и улоге Вагнер групе у ЦАР три руска истраживачка новинара убијена су

⁵⁸ *Russia's Use of Private Military Contractors*, Africa Center for Strategic Studies, <https://africacenter.org/experts/russia-private-military-contractors/>, 05/01/2023.

⁵⁹ *CAR: Prigozhin's blood diamonds*, All eyes on Wagner, <https://alleyesonwagner.org/2022/12/02/car-prigozhins-blood-diamonds/>, 14/01/2023.

⁶⁰ *Come follow the redwood trees – tracking Wagner's forestry business in CAR*, All eyes on Wagner <https://alleyesonwagner.org/2022/07/26/come-follow-the-redwood-trees-tracking-wagners-forestry-business-in-car/>, 14/01/2023.

⁶¹ „Wagner Group Operations in Africa. Civilian Targeting Trends in the Central African Republic and Mali“, Armed Conflict Location & Event Data Project, op. cit.

⁶² „Letter dated 25 June 2021 from the Panel of Experts on the Central African Republic extended pursuant to resolution 2536 (2020) addressed to the President of the Security Council“, op. cit.

⁶³ „Motion for a Resolution on Human rights violations by private military and security companies, particularly the Wagner Group“, European Parliament, 23 November 2021.

на задатку.⁶⁴ Због свега наведеног ЕУ је 13. децембра 2021. године увела санкције Вагнер групе.⁶⁵

Крајем 2021. године активности Вагнер групе забележене су и у Малију. У предлогу Резолуције Европског парламента наводи се да су вагнеровци у Малију ангажовани ради обуке безбедносних снага, пружања заштите политичким лидерима за 10.8 милиона долара месечно, као и у замену за приступ рудним налазиштима.⁶⁶ Док се у извештају пројекта „Све очи упрте у Вагнер“ наводи да је њихова улога била и учешће у противтерористичким операцијама, као и да су од самог доласка у Мали вагнеровци укључени у насиље над цивилима – отмице, пљачке, терорисање локалног становништва, сексуално насиље, присилно расељавање становништва, као и убиства.⁶⁷ У истраживању Локације и догађаји у вези са оружаним сукобима наводи се да су вагнеровци у Малију само у марту 2022. године учествовали у масакру више од 300 цивила.⁶⁸

И на крају, бар када је овај рад у питању, од фебруара 2022. године, Вагнер увелико „оркестрира“ и у Украјини.⁶⁹ Ако узмемо у обзир да је један од прокламованих циљева руске „специјалне војне операције“ денацификација, ангажовање групе која је своје име добила по композитору који је био „главни културни орнамент нацистичког режима“ делује парадоксално. Као и у претходним случајевима, и у Украјини је изражена „вагнеровска агресија“. Сматра се да су вагнеровци учествовали у насиљу над цивилним становништвом, попут убиства више од 300 цивила у Бучи.⁷⁰ Стога је пред судом у Великој Британији покренут поступак против Вагнер групе због случајева који укључују „убиства, силовања, рушење инфраструктуре и подметање експлозива око нуклеарних постројења, а све у циљу ширења терора и хаоса у Украјини“.⁷¹

⁶⁴ Nechepurenko, I. „3 Russian Journalist Killed in Central African Republic“, *The New York Times*, 3 July 2018.

⁶⁵ „Council implementing regulation (EU) 2021/2192 of 13 December 2021“, *Official Journal of the European Union*, 13 December 2021.

⁶⁶ „Motion for a Resolution on Human rights violations by private military and security companies, particularly the Wagner Group“, op. cit.

⁶⁷ *One Year of Wagner in Mali*, All Eyes on Wagner, <https://alleyesonwagner.org/2022/11/20/one-year-of-wagner-in-mali/>, 14/01/2023.

⁶⁸ „Wagner Group Operations in Africa. Civilian Targeting Trends in the Central African Republic and Mali“, *Armed Conflict Location & Event Data Project*, op. cit.

⁶⁹ А у духу наслова и увода овог рада, морам напоменути да, док вагнеровци „оркестрирају“, украјинске снаге одговарају својим Валкирама. *Aviation System Valkyria*, <http://www.avia.systems/>, 05/01/2023.

⁷⁰ „Bucha murders: German report says Russian troops discussed killings“, *BBC*, 7 April 2022.

⁷¹ Gotev, G. „Civil proceedings launched in UK High Court against Wagner Group“, *Euractiv*, 2 November 2022.

Због насиља почињеног у Украјини, али и другим деловима света, САД су Вагнер групу и Пригожина прогласили претњом националној безбедности САД, а законом усвојеним 1. децембра 2022. године Вагнер групу означили терористичком организацијом.⁷²

Иако је Вагнер група била или је још увек присутна у већем броју држава (процењује се да је у питању 20 држава), остаје нејасно како класификовати овог актера. У својој тези Рендбо (*Rendboe*) закључује да покушај дефинисања Вагнер групе представља ништа друго до „гађање у покретну мету“.⁷³ Наиме, недостатак званичних и релевантних информација онемогућава да се са сигурношћу каже шта је Вагнер група, али зато указује на то шта она није.

Уместо закључка: Шта (ни)је Вагнер група?

У складу са изнетим дефиницијама, са сигурношћу се може рећи да она није приватна безбедносна компанија, док су готово сви аутори који се баве овом тематиком сагласни у томе да се она не може сврстати ни у приватне војне компаније. То није регистрована комерцијална компанија која на тржишту нуди своје услуге, није позната њена организациона структура, нити руско законодавство препознаје концепт приватних војних компанија.

Да ли су вагнеровци = плаћеници? Ако узмем у обзир шест критеријума дефинисаних чланом 47 Допунског протокола I, вагнеровци се не уклапају бар у три: 1. специјална регрутација лица да би се борила у оружаним сукобима, 2. лице је мотивисано у учешћу у непријатељствима искључиво ради материјалне користи, и 3. лице није држављанин стране у сукобу. Иако према многобројним наводима, вагнеровци учествују у борбеним операцијама, њихово ангажовање обухвата и друге послове (обуку, техничку помоћ, заштиту инфраструктуре...). Вагнеровци за посао добијају материјалну надокнаду, али се сматра да су поред економског мотива јако изражени патриотски и идеолошки интереси.⁷⁴ Припадници Вагнер групе у највећем броју регрутовани су у Русији, стога су у контексту сукоба у Украјини они држављани стране у сукобе. Уједно, чланом 359

⁷² „Holding Accountable Russian Mercenaries Act, Congressional Bills S. 5164. To designate the Russian-based PMC Wagner Group as a foreign terrorist organization, and for other purposes“, 117th Congress, 1 December 2022.

⁷³ Rendboe, M. N. *Connecting the dots of PMC Wagner*, Thesis, University of Southern Denmark, Faculty of Business and Social Sciences, Odense, 69.

⁷⁴ Marten, K. „Russia’s use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group“, op. cit, 183; Marten, K. „Russia’s Use of the Wagner Group: Definitions, Strategic Objectives, and Accountability“, op. cit., 4.

Кривичног законика Русије забрањено је ангажовање и финансирање плаћеника. Иако није тема, али јесте у вези са радом, желим да напоменем да се у готово сваком анализираном раду, као и у званичним извештајима, међу регрутованим вагнеровцима наводе и грађани Србије. Званично не постоји податак о броју тих лица. Према писању Радио Слободне Европе, у периоду од 2015. до 2018. године Виши суд у Београду донео је 32 пресуде за учешће српских грађана у сукобу у Украјини, од којих се једна пресуда односи на Вагнер.⁷⁵ Остаје да видимо како ће се Србија односити према људима који се тренутно налазе на ратишту, нарочито у светлу навода о почињеним злочинима над цивилним становништвом, санкција ЕУ које су уведене и означавања Вагнер групе терористичком организацијом. Ова тема свакако заслужује истраживање и јавну дискусију.

Вагнер група се често означава и прокси средством, па и псеудоприватном војном компанијом руске владе.⁷⁶ Мартен сматра да Вагнер група није ништа друго до механизам ГРУ за регрутовање и обуку руских и проруских ветерана ради остваривања националних, економских и геополитичких интереса Русије.⁷⁷ Заправо, за разумевање Вагнер групе неопходно је сагледати и интересе које Русија има у државама у којима су забележене њихове активности. Да ли су то интереси везани за експлоатацију рудних и минералних богатстава и нафте, изградњу лука и контролу поморских путева, присуство снага на терену без уплитања и губитака међу припадницима руских оружаних снага, или како се још наводи, умањење западног утицаја у одређеним деловима света (попут утицаја Француске у ЦАР и Малију)?⁷⁸ Свакако и ова питања заслужују додатна истраживања, уз консултацију и руског виђења и литературе на ову тему.

Још једно од питања које остаје отворено јесте да ли Вагнер групу заиста можемо назвати терористичком организацијом. У саслушању пред америчким Конгресом, Мартен је навела да је ово погрешно из више разлога. Ако на западу постоји уверење да је Вагнер група средство руске владе, онда се и Русија означава терористичком државом, што може имати озбиљне импликације у домену дипломатије и међународне сарадње.

⁷⁵ Đurđević, M. „Grupa Wagner, evropske sankcije i srpski borci o kojima se ćuti“, *Radio Slobodna Evropa*, 14 decembar 2021.

⁷⁶ Kozera, A. C. „Russia’s Global Game of Proxies. Using Covert Forces to Wage Hybrid Warfare“, *Concordiam Journal of European Security and Defense Issues*, Vol. 11, Issue 4, 2021, 54–59; *Russian Private Military Companies. Their use and how consider them in operations, competition, and conflict*. Fort Meade, MD, Asymmetric Warfare Group, 2020, 17.

⁷⁷ Marten, K. „Russia’s Use of the Wagner Group: Definitions, Strategic Objectives, and Accountability“, *op. cit.*, 7–9.

⁷⁸ *Ibid.*

Уједно, Мартен сматра да се овим замагљује разлика између терористичких аката и ратних злочина који су јасно дефинисани међународним хуманитарним правом било да су их починили борци или неборци.⁷⁹ Будући да се не бавим питањем тероризма и терористичких организација, ово питање остављам за експлоатацију експертима у том пољу.

На крају, да бисмо са научног и стручног становишта могли дати потпун одговор на питање шта је Вагнер група, неопходне су проверене и транспарентне информације, али и истраживање рада ове групе у пракси. Радови анализирани за потребе овог рада јесу релевантни, али су ограничени. У највећем броју је у питању западна литература, а у нашој земљи радова на ову тему уопште и нема. Стога се надам да ће овај рад и конференција отворити тему приватизације рата, као и са њом повезана и постављена питања за дебату и бити подстрек да се она подробније истражи, као и да се предложи одговарајућа решења која би попунила тренутну празнину у погледу терминологије и адекватне анализе актера савремених оружаних сукоба.

⁷⁹ Ibid., 13.

Библиографија

- Avant, D. & Neu, K. K. (2019). The Private Security Event Database. *Journal of Conflict Resolution*, vol. 63, no. 8, 1986–2006.
- Avant, D. (2005). *The Market for Force. The Consequences of Privatizing Security*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo.
- Aviation System Valkyria*, <http://www.avia.systems/>, 05/01/2023.
- Bartlett, R. (1995). *Wagner and Russia*. Press Syndicate of the University of Cambridge, Cambridge University Press.
- Bukkvoll, T. & Østensen, G. Å. (2020). The Emergence of Russian Private Military Companies: A New Tool of Clandestine Warfare. *Special Operation Journal*, vol. 6, no. 1, 1–17.
- „Bucha murders: German report says Russian troops discussed killings“, *BBC*, 7 April 2022.
- Camron, L. & Chetail, V. (2013). *Privatizing War*. Cambridge University Press, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo, Delhi, Mexico City.
- CAR: *Prigozhin's blood diamonds*, All eyes on Wagner, <https://alleyesonwagner.org/2022/12/02/car-prigozhins-blood-diamonds/>, 14/01/2023.
- Clarke, C. (2020). Antisemitism in Classical Music: from Wagner to Shostakovich. *Consensus*, vol. 41, no. 2, 1–4.
- Colton, J. T. (2019). Are the Russians coming? Moscow's mercenaries in comparative perspective. *Journal of Future Conflict*, vol. 1, no. 1, 1–25.
- Come follow the redwood trees – tracking Wagner's forestry business in CAR*, All eyes on Wagner <https://alleyesonwagner.org/2022/07/26/come-follow-the-redwood-trees-tracking-wagners-forestry-business-in-car/>, 14/01/2023.
- „Council implementing regulation (EU) 2021/2192 of 13 December 2021“, *Official Journal of the European Union*, 13 December 2021.
- Dahlqvist, N. (2019). Russia's (not so) Private Military Companies, *RUFSS Briefing*, No. 44.
- Đurđević, M. „Grupa Wagner, evropske sankcije i srpski borci o kojima se čuti“. *Radio Slobodna Evropa*, 14. decembar 2021.
- Foley, E. & Kaunert, C. (2022). Russian Private Military and Ukraine: Hybrid Surrogate Warfare and Russian State Policy by Other Means. *Central European Journal of International and Security Studies*, vol. 16, no. 3, 172–192.
- Gotev, G. „Civil proceedings launched in UK High Court against Wagner Group“. *Euractiv*, 2 November 2022.

- Groch, S. „Who’s behind Wagner, the most notorious mercenary group in the world?”. *The Sydney Morning Herald*, 9 October 2022.
- „Haftar’s Russian Mercenaries”, *BBC*, 26 May 2022.
- „Holding Accountable Russian Mercenaries Act, Congressional Bills S. 5164. To designate the Russian-based PMC Wagner Group as a foreign terrorist organization, and for other purposes”, 117th Congress, 1 December 2022.
- Kazov-Cassia, S. & Coalson, R. „Russian Mercenaries: Wagner Commanders Describe Life Inside The ‘Meat Grinder’”. *Radio Free Europe*, 14 March 2018.
- Kinsey, C. (2006). *Corporate Soldiers and International Security*. London and New York: Routledge.
- Kozera, A. C. (2021). Russia’s Global Game of Proxies. Using Covert Forces to Wage Hybrid Warfare. *Concordiam Journal of European Security and Defense Issues*, Vol. 11, Issue 4, 54–59.
- „Letter dated 25 June 2021 from the Panel of Experts on the Central African Republic extended pursuant to resolution 2536 (2020) addressed to the President of the Security Council”, United Nations Security Council, 25 June 2021.
- „Letter dated 8 March 2021 from the Panel of Experts on Libya established pursuant to resolution 1973 (2011) addressed to the President of the Security Council”, United Nations Security Council, 8 March 2021.
- Libya: Russia’s Wagner Group Set Landmines Near Tripoli*, Human Rights Watch, <https://www.hrw.org/news/2022/05/31/libya-russias-wagner-group-set-landmines-near-tripoli>, 04/01/2023.
- Mackinnon, A. „Russia’s Wagner Group Doesn’t Actually Exist”. *Foreign Policy Magazine*, 6 July 2021.
- Marten, K. (2019). Russia’s use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group. *Post-Soviet Affairs*, vol. 35, no. 3, 181–204.
- Marten, K. *Russia’s Use of the Wagner Group: Definitions, Strategic Objectives, and Accountability*, Testimony before the Committee on Oversight and Reform Subcommittee on National Security United States House of Representatives. Hearing on Putin’s Proxies: Examining Russia’s Use of Private Military Companies, <https://oversight.house.gov/sites/democrats.oversight.house.gov/files/Marten%20Testimony.pdf>, 03/01/2023.
- Mathieu, F. & Dearden, N. (2006). *Corporate Mercenaries: The threat of private military and security companies*. London: War on Want.
- Motazedian, T. (2021). The Communist *Walküre*: Eisenstein’s Vision for Marrying German Wagnerism with Soviet Communism. *Journal of Musicological Research*, vol. 40, no. 3, 183–213.

- „Motion for a Resolution on Human rights violations by private military and security companies, particularly the Wagner Group“, European Parliament, 23 November 2021.
- Münkler, H. (2010). Old and new wars. In: Cavaelty, D. M. and Mauer, V. (eds). *The Routledge Handbook of Security Studies*. London and New York: Routledge, 190–199.
- Nechepurenko, I. „3 Russian Journalist Killed in Central African Republic“, *The New York Times*, 31 July 2018.
- One Year of Wagner in Mali*, All Eyes on Wagner, <https://alleyesonwagner.org/2022/11/20/one-year-of-wagner-in-mali/>, 14/01/2023.
- Peter (2003). *Corporate Warriors. The Rise of the Privatized Military Industry*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Petersohn, U. et al. (2022). The Commercial Military Actor Database. *Journal of Conflict Resolution*, vol. 66, no. 4–5, 899–923.
- Rendboe, M. N. *Connecting the dots of PMC Wagner*, Thesis, University of Southern Denmark, Faculty of Business and Social Sciences, Odense.
- Robinson, S. H. & Knox, W. (1976). *Mitovi i legende svih Naroda*. Beograd: IP Rad.
- Rondeaux, C. „Decoding the Wagner Group: Analyzing the Role of Private Military Security Contractors in Russian Proxy Warfare“, *New America*, 7 November 2019.
- Ross, A. *Wagnerism: Art and Politics in the shadow of Music*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2020.
- Russia's Use of Private Military Contractors*, Africa Center for Strategic Studies, <https://africacenter.org/experts/russia-private-military-contractors/>, 05/01/2023.
- Russian Private Military Companies. Their use and how consider them in operations, competition, and conflict*. Fort Meade, MD, Asymmetric Warfare Group, 2020.
- Sauer, P. „Russia's private military contractor Wagner comes out of the shadows in Ukraine war“, *The Guardian*, 8 August 2022.
- Shevchenko, V. „'Little green men' or 'Russian invaders'?“, *BBC*, 11 March 2014.
- Sukhankin, S. *Continuing War by Other Means': The Case of Wagner, Russia's Premier Private Military Company in the Middle East*, The Jamestown Foundation, <https://jamestown.org/program/continuing-war-by-other-means-the-case-of-wagner-russias-premier-private-military-company-in-the-middle-east/>, 29/12/2022.
- Sukhankin, S. *Unleashing the PMCs and Irregulars in Ukraine: Crimea and Donbas*, Jamestown Foundation, <https://jamestown.org/program/unleashing-the-pmcs-and-irregulars-in-ukraine-crimea-and-donbas/>, 13/12/2022.

- The case against Russia's Wagner Group and what it means for Syria*, Syria Justice and Accountability Centre, <https://syriaaccountability.org/the-case-against-russias-wagner-group-and-what-it-means-for-syria/>, 05/01/2023.
- „The Criminal Code of Russian Federation“, No. 63-FZ of June 13, 1996, State Duma.
- Vandoorne, S. et. al. „Morale is plummeting in Putin's private army as Russia's war in Ukraine falters“, *CNN*, 7 October 2022.
- „Wagner Group Operations in Africa. Civilian Targeting Trends in the Central African Republic and Mali“, Armed Conflict Location & Event Data Project, <https://acleddata.com/2022/08/30/wagner-group-operations-in-africa-civilian-targeting-trends-in-the-central-african-republic-and-mali/>, 30/11/2022.
- „What is the Wagner Group, Russia's mercenary organisation?“, *The Economist*, <https://www.economist.com/news/2022/03/07/what-is-the-wagner-group-russias-mercenary-organisation>, 7 March 2022.
- Weiner, A. M. (1997). *Richard Wagner and the anti-Semitic imagination*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
- Кнежевић Предић, В., Аврам, С. и Лежаја, Ж. (урс) (2007). *Извори хуманитарног права*, Београд: Публикум.
- Кротков, Д. „Kukhnya Chastnoi Armii“, *Фонтанка*, 09 June 2016.
- Кротков, Д. „Немного бизнеса в сирийской войне“, *Фонтанка*, 26 June 2017.
- Кротков, Д. „'Славянский корпус' возвращается в Сирию“, *Фонтанка*, 16 October 2015.
- Липский, А. „Чудеса в Крыму 'Зеленые человечки' скоро превратятся в российских военнослужащих“, *Новая газета*, 7 March 2014.
- Муртазин, И. „Первый и последний бой 'Славянского корпуса'“, *Новая газета*, 5 October 2017.

RIDE OF THE VALKYRIES: THE WAGNER GROUP ENIGMA

Vanja ROKVIĆ

SUMMARY

Drawing on the review of the literature, this paper seeks to present available information on the Wagner group, one of the significant actors of contemporary armed conflicts. One of the main questions asked about the Wagner group is how to research it and defined it? Is it a private military company, a proxy forces of the Russian government, or a mercenary army? On the one hand, the Wagner Group formally doesn't exist. It is not a registered company, its organizational structure is obscure, and its members do not belong to the category of mercenaries. On the other hand, members of the Group "orchestrate" in more than 20 countries, where their presence is marked by gross violations of human rights and violence against the civilian population. This paper concludes that the answer to the posed question requires, first of all, verified and transparent information, consulting more literature in the Russian language, but also conducting research on the activities of this Group in practice. At the same time, the paper concludes that it is necessary to open the topic of privatization of war for discussion and bring it closer to the interested public in Serbia.

Keywords: privatization of war, private military companies, mercenary, Wagner group.